



Matej Zemljich

Liana Trampuž

Vsi obrazi odvisnosti

Kadar govorimo o bolezni odvisnosti, je glavni protagonist našega razmišljanja običajno oseba z boleznijo odvisnosti. Le redko so prva asociacija svojci, ljudje, ki imajo obolelega radi in mu želijo pomagati, ob tem pa se pogosto še sami znajdejo v hudi stiski.

Polly Stenham v svojem delu *Ta obraz* v glavni soj žarometov postavi tiste, ki običajno v dramih o bolezni odvisnosti pred občinstvom odigrajo stranske vloge, to je svojce. Najpogosteje prikazani glavni protagonist bolezni odvisnosti, od alkohola in pomirjeval odvisna Martha, s svojimi notranjimi boji in konflikti ostaja v pričujočem delu v ozadju, bolj kot kulisa, pred katero se odigra zgodba trpljenja ljudi, ki jih je prizadela bolezen svojca. Še toliko bolj, saj Marthe kot Marthe, trezne Marthe, v resnici sploh ne spoznamo. Ves čas vidimo samo njeno vedenje, ki je prežeto z vplivom substanc.

Predstavitava se predvsem otroka, Henry in Mia. Spoznamo adolescenta, ki se po svojih najboljših močeh trudi pomagati mami in s tem sebi, saj otroci za uspešen razvoj in prehod iz otroštva v odraslo dobo potrebujejo vzor odraslega skrbnika. Lik očeta avtorica vpelje kot večino časa direktno nevidnega, pa vendar vselej v družini prisotnega in pomembnega. Oče, ki je družino zapustil ter si oblikoval novo, kljub čustveni in fizični distanci ohranja pomembno vlogo v vsakodnevnem življenju ljudi, od katerih se je odmaknil.

Skozi zgodbo Henryja in Mie lahko spremljamo dva različna načina, kako se odraščajoči otroci poskušajo spopasti z boleznijo odvisnosti pri staršu in razpadom družine.

Henry je kot starejši otrok v marsičem poskušal prevzeti vlogo odsotnega očeta. Postal je mamin skrbnik, na neki ravni celo nadomestek manjkajočega partnerja. Pri tem se je moral odreči marsikateri dejavnosti in odnosu, ki za adolescenta predstavljajo pomembne mejnike na poti odrasčanja. V ospredje avtorica postavi predvsem prekinjeno šolanje in oblikovanje (intimnih) prijateljskih odnosov s sovrstniki. Vendar bi bilo preveč enostavno reči, da se je Henry odločil nesebično žrtvovati za mamino dobro. V beli britanski družini srednjega ali višjega sloja, kamor se najverjetneje uvršča Marthina in Hughova družina, se od moškega pričakuje, da bo glava družine.

Z odhodom očeta skrb za družino, gledano s stališča družbenih vrednot in prepričanj, pade na sinova pleča. Poleg tega pa je iz pogovora med očetom in sinom razvidno, da je v Henryju ves čas prisotna tudi želja, da bi ga oče spoštoval, da bi bil torej sin, ki je v očetovih očeh nekaj vreden. Henry se preko skrbi za mamo sooča tudi z izgubo očeta, ki ga je zapustil, na neki način celo »zamenjal« z novo družino in novim otrokom.

Na drugi strani pa je Mia življenjsko pot nadaljevala bolj v skladu z očetovimi željami. Delno je lahko to poleg z osebnostnimi lastnostmi pogojeno tudi z njenim spolom in starostjo. Na očetovo željo je odšla v internat, redno obiskuje šolo, kjer se trudi vključiti in ob tem prikriti družinsko sramoto, ki jo predstavlja mamina bolezen odvisnosti. Iz opisov odziva šole je razbrati, da je razvila številne obrambe, s katerimi je skrbela, da okolica ni vedela za domače razmere. Na ta način je zaščitila oba starša pred obsojanjem okolice, preko tega pa tudi sebe rešila pred dilemo, kako vrednotiti ravnanje obeh staršev. Stigma bolezni odvisnosti je v družbi močno prisotna, hkrati pa je iz pogovora med Martho in Hughom razvidno, da mož bolezen nekdanje žene doživlja kot hudo sramoto. Ni izključeno, da je ta sramota tako velika, da je pred njo pobegnil »na drugi konec sveta«. Vrednote in prepričanja primarne družine so nekaj, kar vsi kot popotnico nosimo s seboj v svet, zato je varno domnevati, da je v Hughu zakoreninjen občutek sramu močno zaznamoval tudi Mio in Henryja.

Ob vsej jezi in obupu, ki ga čutimo pri Mii in Henryju, je razvidna tudi navezanost na mamo. Mamo se trudita zaščititi pred okolico, njenim obsojanjem in bolečino, ki ji jo je zadal možev odhod. Henry ji poskuša ugoditi v njenih željah, jo osrečiti. Z veliko mero mirnosti in razumevanja sprejema njene provokacije in zahteve. Do določene mere ji s tem omogoča vzdrževanje bolezni odvisnosti, saj ni pritiska, ki bi od nje zahteval pravo spremembo. Mia je do mame bolj kritična, z njo pogosteje vstopa v konflikt. Pa vendar jo tudi ona poskuša zaščititi pred očetovimi napadi, ob čemer pa se prikaže razklanost v lojalnosti do obeh staršev, ki je pri njej še izrazitejša kot pri bratu. Čeprav tudi pri Henryju opazimo željo, da bi očetu ugajal, se mu približal, je v njunem odnosu čutiti veliko več jeze in zamere. Mia se očetu trudi ugajati, kljub občasnim provokacijam se večinoma podredi njegovim željam, da naj bi bil njen odnos spoštljiv in sodelujoč.

V zgodbi lahko opazujemo različne Mijine in Henryjeve provokacije, ki so namenjene očetu. Henry pusti šolo, kar bi moral oče opaziti zaradi neplačevanja šolnine. Oba otroka se mu nehata oglašati celo za praznike. Nobeden od otrok ga ne želi obiskati in spoznati njegove nove družine. Na koncu Mia v internatu grobo krši pravila in s svojim vedenjem sošolko spravi v bolnišnico. Vse to problematično vedenje, ki se s časom stopnjuje, lahko razumemo tudi v kontekstu načina, kako otroka skušata priklicati odsotnega očeta.

Vsi trije družinski člani se z Marthino boleznijo soočajo z vidika, da Martha potrebuje zdravljenje. Nikoli zares ne izvemo, kako se je bolezen odvisnosti pri Marthi razvijala in napredovala ter kako se je družina z njo soočala v začetku. Glede na vztrajanje vseh treh pri zdravljenju gre za družino z nekaj znanja o bolezni odvisnosti, saj ne zaznamo tako zelo pogosto prisotnega zmotnega prepričanja, da je bolezen »le grda razvada«, ki bi se je Martha



Ana Pavlin

lahko otresla, če bi se zares potrudila. Kljub temu pa zaznamo tudi veliko mero upanja, saj Henry večkrat izrazi naivno prepričanje, da se bo mama nekega dne spontano le odločila za zdravljenje, če bo le dovolj dober in skrben sin. Skozi njegovo upanje lahko vzremo majhen delček dileme, s katero se neizbežno srečajo svojci osebe z boleznijo odvisnosti. Dilema, kje je meja med razumevanjem in skrbjo, ki človeka izčrpava in najpogosteje ne prinese nobenega učinka, ter postavljanjem meja, izvajanjem pritiska in s tem tveganjem, da izgubijo ljubljeno osebo. Dilema, ki se v pričujoči družini stopnjuje s prihodom očeta in njegovo zahtevo po Marthini (prisilni) hospitalizaciji.

Po drugi strani pa je moč razbrati, da se je družina v določenih vidikih na bolezen že prilagodila in izgubila celotno perspektivo o problemu. Mia ukrade mamine tablete in v tem dejanju ne vidi težave. Prikrivanje, skrivanje in včasih celo kraja so vedenja, ki jih pogosto srečamo pri osebi z boleznijo odvisnosti. Mia s svojim dejanjem prikaže, da ji je tovrstno vedenje blizu, celo domače. Poleg tega da tablete naskrivaj sošolki v prepričanju, da ji je dala le majhen odmerek. Za nekoga, ki je od tablet odvisen, je dani odmerek res lahko majhen zaradi prilagoditve organizma na dolgotrajno zlorabo substance, za nekoga drugega, ki substance ni vajen, pa gre za velik odmerek. Kot je prikazano na začetku zgodbe, gre za znanje, ki bi ga Mia morala imeti, saj je težava odmerka nekaj, kar njena sošolka Izzy nemudoma izpostavi, ob čemer pa se Mia zgolj začudi.

Najverjetneje najbolj skrajna prilagoditev na Marthino bolezen pa je Hughova. Sklepamo lahko, da se je Hugh z Marthino boleznijo soočal dolgo in da je spremljal, kako se je žena pod težo bolezni vse bolj spreminjala. Na neki točki se je najverjetneje odločil, da ne zmore več, in ženo zapustil. Ob tem je zapustil tudi dva otroka ter, kot razberemo iz njuni očitkov, se vedel, kot da v zapuščeni družini ni nobene težave. Z zanikanjem je sicer do določene mere zaščitil sebe, vendar hkrati skrhal svoj odnos z otrokoma. Otroka mu namreč odhod zamerita, sta jezna nanj in ga v veliki meri krivita za nastali položaj. Zaradi ohromljenosti mame je namreč ostal njun edini ustrezen odrasli skrbnik, vendar je namesto tega, da bi zanju poskrbel, odšel.

Očetov odhod je ustvaril praznino, ki jo je Henry skušal zapolniti. To je nedvomno vplivalo na njegov odnos s sestro. Skladno z njegovo vlogo skrbnika se Mia pogosto obrača nanj kot na zaščitnika. Tako kot je prevzel vlogo maminega nadomestnega partnerja, je s tem prevzel tudi starševsko vlogo za sestro. Lahko bi rekli, da je Henry prevzel vlogo parentificiranega otroka, to je otroka, ki vstopa v starševsko vlogo in nudi čustveno oporo mami in sestri. Mii je to v uteho, saj se v stiski lahko obrne na brata, vendar pa to hkrati pomeni izgubo vrstnika, ki bi z njo lahko delil stisko. Ves čas smo priča njenemu iskanju opore, razumevanja in potrditve pri Henryju, v določenem trenutku pa celo rivalstvu z mamo za bratovo pozornost.

Ob razmišljanju o bojih Mie in Henryja zase in za mamo se postavi vprašanje, ali sta v svoji borbi uspešna. Ali so njuna prilagoditev na razmere in poskusi soočanja s težko boleznijo odvisnosti pot, ki ju bo lahko popeljala v dovolj dobro normalnost odraslega vsakdana? Z Mijinimi besedami »Ti si komaj osemnajst, Henry, nisi dovolj

star.« lahko zajamem delček mozaika, ki sestavlja odgovor na to vprašanje. Predvsem, če se spomnimo, da sta bila Mia in Henry sama z mamino boleznijo od desetega oziroma trinajstega leta.

Hughova vrnitev prikaže Henryjevo stisko, ko je soočen s svojim »neuspehom« pri skrbi za mamo, sočasno pa se oče odloči znova prevzeti svojo starševsko vlogo. V tem trenutku se mu sicer oba otroka, jezna nanj zaradi zapustitve in razdvojena v svoji lojalnosti do staršev, upreta. Vendar očetovo opravičilo in zagotovilo, da bo zdaj sam prevzel odgovornost, ki jo je po krivem naprtil otrokoma, počasi omogočita Henryju, da se sooči z možnostjo, da prepusti svojo odraslo vlogo in ponovno prevzame vlogo odraščajočega najstnika. Njegov notranji boj je navzven izredno nazorno pokazan. Gre za borbo med oklepanjem odrasle vloge in moči, ki mu jo ta prinaša in mu jo je družina podelila, ter željo, da bi bil ponovno otrok, ki na ramenih ne nosi bremena staršev. Ob tem je ves čas prisoten tudi strah, da oče njegove vrnitve v vlogo otroka ne bo prenesel, da bo ponovno odšel in ga zapustil. Želja po vrnitvi v svojo primarno vlogo na koncu zmaga, kar obeleži simbolična vrnitev v otroštvo, v obdobje, ko je bilo normalno, da otrok moči posteljo. In kot bi ta vrnitev starše opomnila, kdo je tisti, ki naj bi prevzel skrb za težave v družini, zmoreta starša sama nadaljevati pot Marthinega odhoda na zdravljenje. Henry pa se vrne v svojo vlogo otroka, zaradi česar se lahko ponovno tudi bolj enakovredno poveže s sestro.

Boj z boleznijo odvisnosti je težak in dolgotrajen proces tako za posameznika, ki je bolan, kot za svojece, ki ga spremljajo. Bolezen odvisnosti običajno prizadene vsa področja življenja ter močno naruši družinske in druge bližnje medosebne odnose. Posledica so spremenjene vloge v družini, ki neredko zahtevajo, da otroci prevzamejo vlogo in naloge, ki jih sicer v svoji starosti ne bi. Čeprav lahko otroci prevzamejo marsikatero »odraslo« odgovornost, pa je sama bolezen odvisnosti nekaj, s čimer se ne morejo spopadati otroci sami, saj bi to pomenilo, da bi oni postali skrbniki staršu, namesto da bi starš poskrbel zanje. Gre za naložitev prevelike odgovornosti, ki presega njihove zmožnosti. Hkrati pa ne glede na spremembe v družini moč v odnosu vedno ostaja na strani bolnega starša. Gre torej za razvoj družinskih in odnosnih razmer, ki otroku nikakor ne morejo nuditi ustreznih pogojev za normalen razvoj.

Bolezen odvisnosti je pekel s številnimi obrazi za tistega, ki ga doživlja. Nikdar pa ne smemo pozabiti, da s svojimi ognjenimi zublji opeče tudi okolico, predvsem tiste najbližje, svojece, ki imajo obolelega radi. Nihče v teh trenutkih ne potrebuje več zaščite kot otroci. Bolezen odvisnosti pri staršu bo vedno in brez dvoma zaznamovala življenje otrok, vendar je od odraslih v bližini odvisno, ali bo otrok svojo zgodbo oblikoval v tragedijo z nesrečnim koncem ali v zgodbo o uspehu pri premagovanju ovir.